

УДК 327[(73):(497)]«1993/2001»

Ю. І. Козловська

аспірантка

кафедра міжнародних відносин ОНУ імені І. І. Мечникова

к. 32, Французький бул., 24/26, м. Одеса-58, 65058, Україна

Тел.: (380482) 633259. E-mail: cis_asc@paco.net

ПОЛІТИКА АДМІНІСТРАЦІЇ Б. КЛІНТОНА ЩОДО РЕГІОНУ ЗАХІДНІ БАЛКАНИ

Стаття має на меті розкрити особливості політики США на Західних Балканах. Показано, що регіон не є пріоритетним у зовнішній політиці Сполучених Штатів, але використовувався адміністрацією Б. Клінтона як полігон для затвердження США в якості єдиного світового лідера. Вирішення практичних питань щодо існуючих в регіоні труднощів в економічній, політичній, етнічній та гуманітарній сферах Сполучені Штати віддають Європейському Союзу. Проте основні важелі у розв'язуванні ключових питань США залишають за собою.

Ключові слова: боснійська війна, косовська криза, США, адміністрація Б. Клінтона, доктрина Клінтона.

Протягом останніх двох з половиною десятиліть політика США щодо регіону Західних Балкан була досить суперечливою і неоднозначною. США не мають в цьому регіоні життєвих інтересів, однак розглядають його як важливий у контексті своїх претензій на збереження статусу єдиної в світі наддержави. Серед американських адміністрацій постбіполярного періоду найбільш послідовну і цілеспрямовану політику щодо регіону проводила адміністрація Білла Клінтона. Саме в рамках доктрини Клінтона західно-балканський регіон був використаний як полігон для випробування нової системи євроатлантичної безпеки на базі НАТО, причому зміцнення НАТО автоматично розглядалося як зміцнення позицій США в Європі [1, с. 52].

Мета статті — дослідити еволюцію стратегії США щодо західнобалканського регіону протягом 90-х років XX століття. Відповідно до мети буде зроблена спроба відповісти на наступні питання: які стратегічні цілі реалізовувалися адміністрацією Б. Клінтона в регіоні Західні Балкани; якими засобами американське керівництво намагалося досягти цих цілей; в чому полягає новизна політики Клінтона відносно регіону порівняно з курсом попередньої адміністрації Дж. Буша.

Проблеми політики Сполучених Штатів відносно Балкан займають чільне місце в американській, європейській та російській політології. В англomовній політичній науці найбільш відомими дослідниками є Я. Бугайські, Д. Хемилтон, Д. Д. Хастінгс, Е. Джозеф, Ч. Гаті, Д. Мейсон та ін. Спектр їх оцінок діяльності американських адміністрацій на Балканах різниться від критики щодо недостатньо рішучих дій (Я. Бугайські) до побажань якнайменшого втручання США у внутрішньополітичну ситуацію в регіоні і залишення вирішення балканських проблем Європейському Союзу

(Ч. Гаті, Д. Мейсон та ін.). Більшу частину складають праці поміркованого характеру, що закликають до зважених оцінок американської активності. Російські політологи Б. Шмельов, О. Богатуров, А. Макаричев, О. Гуськова, В. Кременюк, А. Уткін та ін. загалом сходяться на думці, що роль США у врегулюванні балканських конфліктів скоріше деструктивна. В українській політичній науці означені питання майже не вивчаються, хоча їх актуальність для України стає дедалі очевиднішою. Серед вітчизняних авторів, які досліджують дану проблематику, слід насамперед виділити роботи О. Брусилівської.

На рубежі 80–90-х років ХХ ст. в США відбувся перегляд підвалин зовнішньої політики країни. Закінчення «холодної війни» і розпад біполярної системи обумовили необхідність визначення нової ролі США в світі, кардинального перегляду зовнішньополітичних пріоритетів. Довгострокової і виваженої стратегії щодо Південно-Східної Європи у США не було, тому політика адміністрації Дж. Буша характеризувалася невизначеністю і була досить непослідовна. Однак поступово прагнення США затвердитися в якості світового лідера призводить до активізації діяльності на Балканах. Приниження Сербії як потенційного конкурента в регіоні і дії в ході Хорватської та Боснійської війн вже вкладаються в русло стратегії «американського світового лідерства». Подальше поглиблення кризи на постюгославському просторі, поява нових військових конфліктів, неспроможність Європейської спільноти контролювати дезінтеграційні процеси в регіоні, протиріччя всередині самого ЄС, викликані боротьбою за сфери впливу, лише підштовхували США до розширення присутності на Балканах. Саме ці фактори обумовили активізацію політики Б. Клінтона порівняно з курсом Дж. Буша, що був його попередником у Білому домі.

Ще в ході передвиборної кампанії кандидат від Демократичної партії Б. Клінтон і його кандидат на пост віце-президента А. Гор всебічно критикували адміністрацію Дж. Буша за відсутність заходів щодо врегулювання кризи в Боснії і Герцеговині (БіГ). Вже на початку 1993 року Б. Клінтон заявив, що бездіяльність США «мала на меті відмову від американського лідерства» [2]. Адміністрація Б. Клінтона почала просувати політичний курс «lift and strike» («підйом і удар»), орієнтований на введення з боку НАТО ембарго на поставки зброї всім сторонам конфлікту і нанесення ракетно-бомбових ударів задля обмеження пересування сербських військ.

В липні 1993 року виник новий план врегулювання боснійської війни (два перші плани Каррінгтона-Кутілейро та Венса-Оуена провалилися), згідно з яким створювалися три етнічні міні-держави — план Столтенберга-Оуена [3, с. 207]. Однак парламент мусульман відхилив проект. Війна продовжувалася і ставала дедалі запеклішою.

На тлі розгортання запеклих воєнних дій між сербами, хорватами і мусульманами, гуманітарної катастрофи, що стрімко наближалася та загрози поширення конфлікту на сусідні території, політика США в регіоні стає більш активною. Насамперед Клінтон намагався довести, що ні ООН, ні ЄС не змогли вирішити проблему. Інструментом політики США в Боснії став блок НАТО. Таким чином, почався етап інтернаціоналізації конфлікту в

умовах, коли військово-політичний блок втручається у внутрішню ситуацію на боці одного з противників [3, с. 208].

Протягом літа 1994 р. — осені 1995 р. НАТО неодноразово бомбардував сербські військові та промислові об'єкти та водночас висував проекти реформування БіГ. В цей час США перейшли до завершальної фази придушення сербського опору. Авіація НАТО здійснила повітряну операцію «Обдуманна сила», направлену проти боснійських сербів, крім того, Клінтон відмінив ембарго на постачання зброї в республіку, але лише для мусульман, на яких було зроблено ставку в антисербській грі [3, с. 209].

Залишившись без будь-якої підтримки (ООН не втручалась в хід подій, Росія виключена з процесу консультацій, СРЮ знесилена жорсткими санкціями), боснійські серби змушені були погодитись на переговори.

Мирна конференція відбулася 21 листопада 1995 року на базі ВПС США у м. Дейтон (штат Огайо). Під наглядом керівників країн-членів Контактної групи (США, Франція, Велика Британія, Німеччина, Росія) С. Мілошевич, Ф. Туджман та А. Ізетбегович підписали «Загальну рамкову угоду про мир у Боснії і Герцеговині» (Дейтонські домовленості). Це означало встановлення жорсткого контролю НАТО на Балканах. Підписання в грудні 1995 року Паризької мирної угоди передбачало не тільки утворення Республіки Боснія і Герцеговина, що складалася з Республіки Сербської та Федерації Боснія і Герцеговина, але й присутність в регіоні збройних сил США, так званих «Сил стабілізації» (SFOR), що входили до військового контингенту НАТО.

Дейтонські домовленості, створені під керівництвом Р. Холбрука, стали найбільшим успіхом США в 90-ті роки не лише на Балканах, але й в Європі в цілому. Ідея використати НАТО в якості фундаменту нової системи колективної безпеки була реалізована. Це вирішувало для Сполучених Штатів одразу декілька задач. Насамперед, сковувало руки Німеччині, яка дедалі більше позиціонувала себе як лідера Європи і намагалася включити Східну Європу до власної сфери впливу; однак, залишаючись членом НАТО, ФРН залишалась і досить контрольованою. Ще більш важливим стало і те, що уперше був створений прецедент — блок НАТО перейняв на себе функції, що раніше були прерогативою ООН. На думку О. Брусилівської «навіть те, що на перший погляд виглядає як слабкість американського проекту, насправді їм на користь. Формальна єдність Боснії та Герцеговини при цілковитому небажанні народів жити разом дозволяє тримати там війська НАТО невизначений час» [1, с. 57].

Війну в Боснії і Герцеговині можна розглядати в якості відправного пункту нової стратегії США, яку М. Т. Клер визначив як доктрину Клінтона [2]. Ця доктрина складалася з «дуже песимістичної оцінки стану загальної безпеки», тези, що «Сполучені Штати зацікавлені в збереженні міжнародної стабільності» і, головне, визнання того, що «з метою підтримки загальної стабільності США мають утримувати достатню кількість збройних сил, щоб вести військові операції проти багатьох супротивників одночасно у різних частинах світу» [2]. Промова Б. Клінтона 26 лютого 1999 року, що передувала рішенням про бомбардування СРЮ (насамперед

Сербії) під час Косовської війни, найбільш чітко розкриває сутність його зовнішньополітичного курсу: «Там, де наші цінності й інтереси поставлені на карту і де ми можемо зробити щось значне, ми маємо бути до цього готові» [2]. Хоча автором концептуальних підвалин доктрини Клінтона є З. Бжезінський. Задовго до початку військових операцій США в Югославії та Іраку він писав: «Тепер можуть розвинути ситуації, коли зовнішнє втручання в суто внутрішні справи будь-якої держави, наприклад, Югославії, може бути необхідним і виправданим через потенційні наслідки подій, які в інших випадках самі по собі не призводять до міждержавних колізій» [4, р. 6].

Новий виток активізації США на Балканах був обумовлений ескалацією косовського конфлікту. У разі розповсюдження косовська криза могла викликати дестабілізацію всього регіону і зірвати реалізацію Дейтонських угод. Ще більш вагомим фактором була можливість використати конфлікт у Косові задля зміцнення позицій НАТО як основного інструменту по забезпеченню миру й безпеки в Європі за рахунок подальшого посилення «миротворчо-поліцейської» функції альянсу. У цьому контексті проблема Косово, подібно до боснійської, стала для США «справою принципу», своєрідним випробуванням на лідерство й рішучість [1, с. 60].

Третій комплекс причин активізації американського втручання в Косові носив ідеологічний характер. За версією Я. Бугайські, «американське керівництво не могло залишатися осторонь, дивлячись на численні порушення прав людини, що здійснювалися сербськими збройними силами проти етнічного албанського населення, і появу сотень тисяч біженців в сусідніх країнах. Сполучені Штати та західні країни використали санкції та інші заходи тиску, аби переконати Президента Югославії С. Мілошевича припинити репресії та відновити автономію, яку Косово втратило на початку 1990-х років» [2].

Отже, за оцінкою О. Брусиловської, «основними стратегічними інтересами США, що вплинули на рішення адміністрації активізувати втручання в косовський конфлікт, були: запобігання загрози зриву Дейтонського процесу мирного врегулювання в Боснії, прагнення використати косовську кризу як інструмент тиску на режим С. Мілошевича, а також більш широкі зовнішньополітичні інтереси, головним з яких залишається необхідність забезпечити взаємодію з європейськими союзниками по НАТО й сприяти подальшому зміцненню позицій блоку в Європі і світі» [1, с. 60].

Поглиблення кризи навесні 1998 року призвело до створення міжнародної Контактної групи (в її склад увійшли США, Велика Британія, Франція, Німеччина, Італія та Росія) з питань Косова під егідою ООН. Однак ні угода Холбрука — Мілошевича (жовтень 1998 року), ні спроба мирних переговорів під наглядом Контактної групи в Рамбуйє (січень 1999 року) не принесли позитивного результату. СРЮ відмовилась підписати план, запропонований Контактною групою в березні 1999 року, що викликало подальше загострення протистояння між сербами та албанцями, а уряд С. Мілошевича в американських і західноєвропейських ЗМІ характеризувався не інакше як «неофашистський».

Введення в Косово сорокатисячного контингенту ЮНА визвало евакуацію місії ОБСЄ та ракетно-бомбові удари НАТО по СРЮ, що не припинялись з 24 березня до 10 червня (операція «Союзницька сила»). Розуміючи всю непевність свого становища, прихильники дій НАТО використали ідею «моральності» військового втручання, що було викликано «геноцидом сербів проти косоварів» [1, с. 62]. Показово, що Б. Клінтон не дозволив використовувати американські війська для виведення сербських збройних сил з Косова, але пообіцяв приєднатися до післявоєнного миротворчого контингенту і запропонував Європейському Союзу «здійснювати допомогу в відбудові Косова і регіону в цілому, більш того, закликав Європу надати більшу частину ресурсів» [2].

Дії НАТО в косовській війні спричинили більше лиха, ніж всі попередні сутички. Бомбардування забрало життя тисяч громадян СРЮ (якнайменш 2 тис. мирних жителів та біля 600 військових, але військові експерти вважають, що офіційні дані занижені) та залишило жахливі екологічні наслідки. Залишилась невідомою доля 250 тис. косовських сербів, які зникли за час військової операції НАТО. Половина албанського населення стала біженцями без надії на повернення, тому що сербські війська відбирали документи у втікачів зі СРЮ. Таким чином, якщо метою НАТО було захистити косоварів, то підсумки їхньої діяльності можна назвати контрпродуктивними [3, с. 225].

9 червня 1999 року на македонсько-югославському кордоні була підписана угода між сербськими та натовськими військовими. Після виводу сербських військ з Косова було прийнято рішення РБ ООН (№ 1244 від 10 червня 1999 року), за яким в край було введено Міжнародні військові сили з підтримання миру (KFOR); регіон був розділений на 5 секторів, у кожному з яких координацію здійснювала одна з країн НАТО [5, с. 43].

З лютого 2000 р. були розпущені всі політичні та адміністративні органи в краї; фактично він став підмандатною територією ООН (до рішення про остаточний статус Косова). Втілення в життя рішень ООН («Стандарти для Косова») залежало перш за все від позиції НАТО. Через три роки Кофі Аннан зазначив, що ні один з пунктів «Стандартів» не було виконано [6, с. 153].

Підводячи підсумки, треба констатувати наступне. Західні Балкани не є значним пріоритетом у зовнішній політиці США. Найбільш активну політику в регіоні порівняно з іншими адміністраціями проводила саме адміністрація Б. Клінтона. Обумовлено це було не стільки власне балканськими проблемами, скільки більш загальними геополітичними чинниками. За оцінкою Е. Коен, «балканська політика є яскравим прикладом навіть не вторинного, а інтересу третього ступеня. США пішли на війну через Косово, території, що навіть близько не входить до сфери американських інтересів, зовсім не задля того, щоб виправити недостойну поведінку Сербії, а щоб попередити негативні наслідки конфлікту, наприклад, протиріччя всередині НАТО» [7, с. 534].

Рухаючись від біполярності до стану однополярного міжнародного порядку, США все більше бачили себе в якості головної сили, лідера, що за-

безпечує стабільність і безпеку в світі. Якраз в 1990-ті роки США почали усвідомлювати і вивчати політичну вигоду від застосування воєнної сили в стратегічних цілях, не побоюючись переростання локального конфлікту в ядерну війну з СРСР.

Доктрина Клінтона передбачала можливість воєнного втручання з метою реалізації «гуманітарної інтервенції» (визначення Д. Хастінгса) [7, с. 535]. Даючи оцінку своєї політики щодо конфліктів в Боснії та Косово, Б. Клінтон згодом відзначав: «Сполучені Штати діяли законно від імені міжнародного співтовариства, втручаючись у внутрішні справи другої країни за допомогою збройних сил тоді, коли уряд цієї країни виявлявся неспроможним підтримувати мінімальний громадський порядок, що має забезпечувати основні права людини на життя і свободу» [7, с. 537]. Однак при цьому існував ключовий критерій американської політики «гуманітарного втручання» — вміння правильного балансування з метою запобігання прямого використання збройних сил США у конфлікті. Інструментом реалізації інтересів Сполучених Штатів стає блок НАТО. Таким чином, враховуючи принципи «гуманітарної інтервенції», Косово представляє собою найвищу точку політики США щодо Західних Балкан.

Перемога НАТО підвела Б. Клінтона до висновку, що «існує важливий принцип, котрий має отримати розвиток у майбутньому. Він полягає в тому, що доки у світі будуть виникати конфлікти на етнічній та релігійній основі (деякі з них можуть переростати у війну), ми маємо проводити політику, яка зупинить геноцид та етнічні чистки» [7, с. 539]. Проте реалізація доктрини Клінтона в практиці зовнішньої політики проіснувала недовго, власне вже наступний президент Дж. Буш-мол. від неї відмовився. Це було викликано цілим комплексом чинників, в основному геополітичного змісту.

Список використаної літератури

1. Брусиловська О. І. Посткомуністична Східна Європа: зовнішні впливи, внутрішні зміни / О. І. Брусиловська. — Одеса: Астропринт, 2007. — 349 с.
2. Bugajski J. Western Balkans Policy Review 2010 / J. Bugajski // Center for Strategic & International Studies. — 2010 [Electronic resource]. — Available on the web at: http://csis.org/files/publication/100917_Bugajski_WesternBalkans_WEB.pdf
3. Брусиловська О. І. Системні трансформації посткомуністичних країн Європи / О. І. Брусиловська. — Одеса: Астропринт, 2011. — 444 с.
4. Brzezinski Z. Selective global commitment / Z. Brzezinski // FA. — 1991. — Vol. 70. — № 4. — P. 1–20.
5. Воронов К. Европа и Россия после Балканской войны 1999 года: драматичные уроки / К. Воронов // МЭМО. — 2000. — № 4. — С. 27–45.
6. Yannis A. Kosovo under international administration: An unfinished conflict / A. Yannis — Athens: Eliamep, 2011. — 172 p.
7. Hustings D. D. Innovation and precedent in the Kosovo war: the impact of Operation Allied Force on US foreign policy / D. D. Hustings // International Affairs. — 2009. — Vol. 85. — No. 3. — С. 531–546.

Стаття надійшла до редакції 24.03.2014

Ю. И. Козловская

кафедра международных отношений ОНУ имени И. И. Мечникова
к. 32, Французский бул., 24/26, г. Одесса-58, 65058, Украина

ПОЛИТИКА АДМИНИСТРАЦИИ Б. КЛИНТОНА В РЕГИОНЕ ЗАПАДНЫЕ БАЛКАНЫ

Резюме

Статья имеет целью раскрыть особенности политики США на Западных Балканах. Показано, что регион не является приоритетным во внешней политике Соединённых Штатов, однако использовался администрацией Б. Клинтона как полигон для утверждения США в качестве единственного мирового лидера. Решение практических вопросов, связанных с существующими в регионе трудностями в экономической, политической, этнической и гуманитарной сферах, Соединённые Штаты предоставляют Европейскому Союзу. Однако, основные рычаги в развязывании ключевых вопросов США оставляют за собой.

Ключевые слова: боснийская война, косовский кризис, США, администрация Б. Клинтона, доктрина Клинтона.

Y. Kozlovska

Department of International Relations, Odessa National University
к. 32, French Bul., 24/26, Odessa-58, 65058, Ukraine

THE BILL CLINTON'S ADMINISTRATION POLICY TOWARD THE WESTERN BALKAN REGION

Summary

Current article is aimed at discovering of peculiarities of the US policy in the Western Balkans. It is revealed in this article that the Western Balkan region has no special priority within the foreign policy of the United States, even though Bill Clinton's administration used it as the launching platform for establishing itself as a single global leader. The United States entrusts the European Union with solving of the practical issues resulting from the problems in the economic, political, ethnical and humanitarian spheres, which are inherent to the analyzed region. Nonetheless the US keeps control over the main leverages used to solve key issues.

Key words: Bosnian war, crisis in Kosovo, USA, administration of Bill Clinton, Clinton's doctrine.